

УДК 343.144:347.78

В.А. ГЛУЩЕНКО

Гуманітарний університет "ЗІДМУ"

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКОГО ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Розглянуті типові помилки, що допускаються під час проведення допиту; визначено комплекс тактичних завдань, які повинні вирішуватись на стадії планування допиту; надано практичні рекомендації та переліки можливих питань при проведенні допиту в залежності від процесуального статусу допитуваного.

Невпинний науковий та технічний прогрес призводить і до "прогресу" злочинної діяльності, яка набуває постійної спеціалізації й торкається майже всіх сфер соціального буття людини. Не залишилось без уваги й таке прибуткове джерело, як інтелектуальна власність. Нажаль злочинці раніше від законодавців та правозастосовців оцінили економічний ефект від використання об'єктів інтелектуальної власності. Так, наприклад, згідно з дослідженням компанії Datamonitor, здійсненими на замовлення "Бізнес Софтуер Альянс" (BSA), втрати внутрішнього валового продукту (ВВП) України від порушень у галузі авторських прав на програмні продукти у 2000 р. становили 265 млн. дол., податкові втрати бюджету – 94 млн. дол. [1, с.53]. Тому не дивно, що останнім часом актуалізувалася увага правоохоронних та правозахисних органів нашої держави до проблем захисту авторського та суміжних прав.

На жаль, поява вузькоспеціальних криміналістичних досліджень у сфері розслідування злочинних порушень авторського та суміжних прав в Україні, знаходиться лише на початковому етапі. Зважаючи на обмежений обсяг публікації ми зосередимо свою увагу лише на одному з аспектів даної проблеми, зокрема на тактиці проведення допиту при розслідуванні злочинних порушень авторського та суміжних прав.

Значну роль у формуванні доказової інформації при розслідуванні кримінальних справ будь-якої категорії, у тому числі і злочинних порушеннях авторського та суміжних прав, відіграє така слідча дія, як допит. Більше того, жодна з кримінальних справ, що розслідується, не обходиться без цієї слідчої дії, так як лише в ході допиту можна отримати інформацію, відому іншим особам, зрозуміти ситуацію, з'ясувати обставини події. Зважаючи на це, майже кожен криміналіст-науковець у своїх працях торкався проблем тактики проведення допиту, чи то в загальнотеоретичному аспекті, чи стосовно розслідування окремих категорій справ.

На початковому етапі розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав, до ухвалення рішення про порушення кримінальної справи, коли закон не допускає можливості проведення ніяких слідчих дій крім огляду місця події, в осіб, що представляють інтерес для слідства, можуть бути шляхом проведення опитування, отримані пояснення. Надалі після порушення кримінальної справи отримана інформація повинна бути процесуально

закріплена за допомогою проведення допитів.

Саме на цьому етапі допускається найбільша кількість помилок, що у подальшому призводить до втрати важливої доказової інформації. Зокрема, інформація, що стосується відношення порушника до факту реалізації, часто втілювалася у такому формулюванні: "Я знав, що реалізую контрафактні товари". Скористатися такою інформацією у подальшому було надзвичайно складно, так як до моменту допиту сам порушник обирав певну захисну позицію, продумував тактику поведінки і на допиті заявляв, що він взагалі не знає, що означає термін "контрафактність", значення якого йому не пояснили, і він послався на те, що товар йому не належить, а він лише випадково опинився поруч. Подібна ситуація склалася при розгляді кримінальної справи центральним районним судом м. Барнаула по звинуваченню С.В. Рубіліна у реалізації контрафактної продукції. У ході досудового слідства С.В. Рубілін свою вину визнав, проте у судовому засіданні відмовився від своїх показань і послався на те, що знаходився у психічно пригніченому стані, не знав нормативної бази і термінології, використаної слідчим.

Звідси висновок особа, що проводить опитування чи допит, повинна добре уявляти собі об'єкт посягання у справах даної категорії, виходячи з цього, а також зважаючи на роль допитуваної особи у розслідуваних подіях, визначити предмет допиту та надати допитуваній особі всі необхідні роз'яснення.

Зважаючи на це, досить справедливо правознавці виокремлюють стадію підготовки до цієї слідчої дії, як невід'ємну частину результативного допиту. Саме на ній закладаються передумови успішного розслідування кримінальної справи. Слідчий повинен до початку допиту уявити, змоделювати процес допиту, схему спілкування з допитуваною особою, спрогнозувати її реакції, врахувати стан, вік та інші фактори.

З цією метою, слідчим ще до початку допиту повинна бути вироблена система побудови питань та вирішений комплекс тактичних завдань, зокрема:

- визначити предмет допиту;
- вивчити особу допитуваного;
- скласти приблизний письмовий план допиту;
- визначити інших учасників допиту, здійснити заходи по забезпеченню їх участі;
- намітити найкращі з тактичної точки зору місце і час

допиту;

- підготувати необхідні матеріали справи, речові докази для використання в процесі допиту;

- визначити тактичну необхідність застосування звуко- чи відеозапису для фіксації ходу допиту, організувати відповідну підготовку, запросити спеціалістів [2, с.6].

Ці типові рекомендації є універсальними, враховуючи специфіку предмету розслідування і відносну новизну, нетрадиційність таких справ і викладені в них положення як ніде можуть бути актуальними у справах про злочинні порушення авторського та суміжних прав.

Криміналістична література пропонує декілька підстав для класифікації допитів:

- по процесуальному становищу допитуваної особи (свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, експерт);

- віку допитуваного (повнолітній, неповнолітній)

- складу учасників слідчої дії (одноособово слідчим, або за участю прокурора, начальника слідчого відділу, за участю перекладача, захисника, законного представника, із залученням спеціаліста, експерта);

- первинний, повторний і додатковий.

З психологічної точки зору допит може протікати у конфліктній чи безконфліктній обстановці. Класифікація допитів за різними підставами не гола теорія, а вимога практики. Стосовно особливостей розслідування справ про злочинні порушення авторського та суміжних прав ми вважаємо за доцільне умовно виділити типи допиту в залежності від процесуального становища допитуваного:

- допит потерпілого;

- допит звичайного свідка (очевидця);

- допит свідка (потенційного обвинуваченого), підозрюваного, обвинуваченого;

- допит спеціаліста, експерта.

Допит потерпілого і звичайного свідка не викликають якихось складнощів і мало чим відрізняються від аналогічних слідчих дій по іншим категоріям справ. Потерпілі в більшості випадків схильні здійснювати максимальне сприяння слідчому у розкритті злочину. Тому, як правило, при допиті потерпілих складається нормальна робоча ситуація.

При опитуванні і наступних допитах, у випадку порушення кримінальної справи, у потерпілого з'ясовуються наступні групи питань:

1. *Особа потерпілого.* На початковому етапі розслідування правоохоронним органам важливо знати відомості про особу заявника, тому що від цього багато в чому залежить прийняття процесуальних рішень у справі і початок ефективної діяльності правоохоронних органів по матеріалам, що надійшли. Тому варто з'ясувати громадянство потерпілого на момент порушення кримінальної справи. Якщо порушені майнові авторські права, що належать юридичній особі, у представника організації додатково з'ясовують місце офіційної реєстрації організації-правоволодільця; організаційно-правову форму. У представника правоволодільця витребують засвідчені копії статутних документів і доручення.

2. *Належність авторських прав.* У випадку, якщо по-

терпілий звертається із заявою про припинення злочинних порушень авторських прав на створені ним твори, тобто заявник одночасно є автором твору, у нього з'ясовуються наступні питання: автором, яких творів є заявник, за незаконне використання якого саме твору заявник просить притягти порушників до кримінальної відповідальності, чи не був даний твір створений у зв'язку з виконанням трудових обов'язків заявника, якщо твір був створений у співавторстві, то хто співавтори, чи збереглися чернетки і робочі варіанти твору, авторські права на який порушені, кому і коли заявник розповідав про свою роботу над твором?

У випадках, коли припинення порушень вимагає представник юридичної особи правоволодільця, працівниками якого було створено твір, у представників організації додатково з'ясовують: хто є авторами твору, чи уклалися з працівниками-авторами авторські договори?

3. *Охороноздатність творів.* Якщо заявник претендує на надання твору, створеному іноземцем, охорони в силу обнародування на території України, то в потерпілого з'ясовується місце і час обнародування твору, кількість присутніх при обнародуванні осіб, інформація про осіб, що можуть підтвердити зазначений факт, відомості про документи, якими може бути підтверджений факт обнародування на території України.

4. *Ознаки легальних екземплярів.* Необхідність встановлення ознак легальних екземплярів творів виникає при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням і розповсюдженням екземплярів творів. Значення вказаної інформації полягає в тому, що вона покликана полегшити виявлення співробітниками оперативних підрозділів фактів розповсюдження нелегальних екземплярів творів. Тому потерпілий повинен бути докладно допитаний про ознаки комплектності законних екземплярів творів і фонограм; ідентифікаційні ознаки упакування; ідентифікаційні ознаки матеріального носія; ознаки супутніх матеріалів (ліцензій і буклетів).

5. *Інформація про порушників.* У багатьох випадках правоволоділець має можливість самостійно, до звернення в правоохоронні органи виявити факти порушень авторських і суміжних прав й, відповідно, осіб, що займаються злочинною діяльністю.

Тому у випадку, коли правоволоділець має відомості про факти порушень і конкретних порушників він повинен відповісти на наступні питання: при яких обставинах заявник довідався про порушення належних йому авторських прав, де, коли, при яких обставинах правоволоділець спостерігав порушення своїх авторських прав, ким порушувалося авторське право потерпілого, у яких відносинах перебував потерпілий з порушником?

Відомості про твори або об'єкти суміжних прав, про охорону яких просить заявник, можуть бути отримані з допитів великого кола осіб. Так, члени родини, друзі, колеги автора можуть підтвердити факти створення твору конкретною особою, факт обнародування твору. Факт створення твору працівниками правоволодільця в межах виконання службових обов'язків чи службового завдання може бути встановлений з показань свідків. Як свідків

доцільно допитувати працівників, що безпосередньо приймали участь у створенні твору. Можуть бути допитані співробітники адміністративного персоналу організації-правоволодільця (бухгалтери, юристи, менеджери), причому варто максимально деталізувати показання свідків щодо особливостей твору. Перед допитом свідків доцільно звертатися по допомогу до спеціаліста для правильного формулювання питань.

Науці відомі різні класифікації свідків. Однак у рамках дійсної роботи для нас становить інтерес класифікація свідків по юридичних фактах, що можуть бути встановлені з їхнього допиту. Факт незаконного використання творів може бути встановлений з показань свідків, що можуть бути розділені на чотири групи у складі:

- працівників правоволодільця і представників організації, що управляють майновими правами авторів на колективній основі;
- працівників правоволодільця і співробітників правоохоронних органів, що приймали участь у процесі виявлення порушень авторських прав;
- осіб, що купували (чи безоплатно отримували) в порушника контрафактну продукцію;
- працівників підприємств-порушників.

Перша група свідків, працівники правоволодільця і представники організації, що управляють майновими правами авторів на колективній основі, становлять інтерес для слідства з погляду підтвердження факту відсутності у порушника авторського договору чи ліцензії. Зазначені особи можуть також надати відомості про перевищення повноважень, наданих авторським договором чи ліцензією у випадках, коли злочинець перебував у договірних відносинах із правоволодільцем. Коло цікавлячих слідство питань аналогічне розглянутим нами питанням, що задаються в подібних ситуаціях потерпілим.

Предмет допиту свідків, що отримували від порушника контрафактну продукцію, практично не відрізняється від допиту правоволодільця при з'ясуванні подібного факту.

Що стосується допиту працівників організацій-порушників, то необхідно враховувати цілий ряд моментів. По-перше, працівників таких організацій слід умовно розділити на наступні групи: керівний персонал, технічні фахівці, допоміжний персонал. По-друге, варто враховувати те, що процесуальний статус керівного персоналу і технічних фахівців організації порушника в міру збору інформації про деталі злочинної діяльності може бути змінений. І особи, що на попередньому етапі розслідування злочину фігурували як свідки, можуть стати обвинувачуваними.

Необхідно з'ясувати наступні питання: чи здійснює організація підприємницьку діяльність, якщо "так", то в яких формах, чи відбито в балансі володіння правами на використання творів, обсяги нелегально виготовлених і розповсюджених партій екземплярів творів, джерела придбання комплектуючих виробів, оптові продавці і покупці нелегальної продукції, місця збереження готової нелегальної продукції, місцезнаходження апаратури, що використовувалася злочинцями для тиражування екземплярів

творів, місця оптового і роздрібного продажу нелегальної продукції.

Особливості має допит свідка (потенційного обвинуваченого), тобто особи у відношенні якої є підстави вважати, що він порушує права інтелектуальної власності, проте підстав для затримання, застосування запобіжного заходу, тобто надання статусу підозрюваного, і пред'явлення обвинувачення недостатньо. Тактично й психологічно такий допит має багато спільного з допитом підозрюваного і обвинуваченого. Через це допити цих процесуальних осіб ми охарактеризуємо однією групою.

Підготовка до такого допиту потребує особливої уваги. Враховуючи специфіку справи і особу допитуваного слідчий повинен скласти план, передбачити перелік питань, за необхідності зазначити посилення на нормативні акти та статутні документи підприємства. Надзвичайно важливим є питання про виклик фахівця. Попередньо з ним необхідно провести підготовчу роботу: чітко визначити його роль під час допиту, форму реакції, тактику поведінки.

Ще раз зосередимо увагу на необхідності слідчого чітко уявляти предмет злочину у цій категорії справ. Якщо допитуваний відразу зрозуміє, що перед ним людина, яка лише віддалено уявляє собі, про що йде мова, він може використати це на користь собі. З перших фраз слідчий повинен дати зрозуміти допитуваному, що він не є фахівцем у спеціальних питаннях (наприклад, написання комп'ютерної програми), проте володіє інформацією у достатньому об'ємі для оцінки показань допитуваного.

Надзвичайно важливо мати інформацію про допитуваного. Так як у більшості випадків обвинувачені за фактом порушення авторського та суміжних прав мають вищу чи незакінчену вищу освіту, професійно пов'язані із сферою інтелектуальної власності, як правило, не мають судимості, позитивно характеризуються за місцем роботи чи проживання, тому основним психологічним методом при їх допиті, повинен бути метод переконання. Він полягає у проникненні до вольової, інтелектуальної, емоційної сфери допитуваного з метою спонукання його до співпраці в процесі слідства. Це досягається за допомогою коректного тону, відсутності демонстративності будь якого характеру, наполегливості та послідовності. Послідовність полягає у тому, що слідчий готовий крім переконання використовувати й інші прийоми психологічного впливу, такі як викриття неправди у показаннях, застереження, роз'яснення змісту дій і т.д., шляхом чого слідчий немов би надає допитуваному варіанти розвитку його поведінки, перспективи помилкових вчинків. Крім того, доцільно використати практику багатьох слідчих про те, що з підозрюваним "обвинуваченим" необхідно встановити "психологічний контакт". Для досягнення цієї мети допитуваному надаються роз'яснення змісту статей кримінального кодексу, що стосуються обставин, котрі пом'якшують покарання, зокрема у випадку сприяння розкриттю злочину, відшкодування завданих збитків та ін., звертається увага на те, що санкція, наприклад, за ч.1 ст.176 КК України навіть не передбачає позбавлення волі.

Допит фахівця і експерта не вирізняються якимись

специфічними особливостями, при ньому використовуються загальні прийоми та методи підготовки та проведення. Із загальних рекомендацій - необхідність ознайомитись хоч би із популярною літературою з необхідної тематики для того, щоб уявити собі, що конкретно цікавить, який спеціаліст потрібен, як зрозуміло сформулювати свої запитання, бути готовим до сприйняття спеціальної термінології. З тактичної точки зору такий вид допиту не викликає складнощів, а лише вимагає ґрунтовної підготовки.

Зрозуміло, що неможливо надати рекомендації на всі випадки, так як кожна слідча ситуація індивідуальна, хоча б зважаючи на те, що індивідуальна особа порушника. Однак можна з впевненістю сказати, що при розслідуванні злочинних порушень авторського права і суміжних прав в жодному випадку не вдасться уникнути такої слід-

чої дії, як допит. Спираючись на надані вище рекомендації слідчі та працівники органів дізнання зможуть більш раціонально будувати свою роботу для досягнення максимального результату в процесі розслідування кримінальних справ за даною категорією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паскуаль К. Заочний круглий стіл // Національна безпека і оборона. -2001. -№ 10. -С.52-55.
2. Питерцев С.К., Степанов А.А. Тактические приемы допроса: Учебное пособие. -СПб.: Изд-во «Фолио-Пресс», 1994. -86 с.

Надійшла до редколегії 22.03.2004

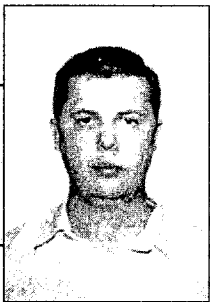
ГЛУЩЕНКО В.А. ТАКТИКА ПРОВЕДЕНИЯ ДОПРОСА ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПНЫХ НАРУШЕНИЙ АВТОРСКОГО И СОПРЕДЕЛЬНЫХ ПРАВ

Рассмотрены типичные ошибки, которые допускаются во время проведения допросов; определен комплекс тактических задач, которые должны решаться на стадии планирования допросов; представлены практические рекомендации и перечни возможных вопросов при проведении допроса в зависимости от процессуального статуса допрашиваемого.

***

GLUSHCHENKO V.A. TACTICS OF REALIZATION OF INTERROGATION AT INVESTIGATION OF CRIMINAL INFRINGEMENTS AUTHOR'S AND ADJACENT RIGHTS

Typical mistakes which are supposed during realization of interrogations are considered; the complex of tactical problems which should be solved at a stage of planning interrogations is determined; practical recommendations and lists of possible questions are submitted at realization of interrogation depending on the remedial status interrogated.

В.В. ДЗУНДЗА

Прокуратура Кіровського району м. Донецька

УДК 343.915

СУБ'ЄКТ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ЧИ ІНШУ АНТИГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Розглянуті основні проблеми суб'єкта втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність як особи, яка здатна нести кримінальну відповідальність за вчинення нею цього діяння.

Суб'єкт злочину в загальному розумінні – це особа, яка вчинила злочин. У більш вузькому, спеціальному розумінні суб'єкт злочину – це особа, що здатна нести кримінальну відповідальність у випадку вчинення нею умисного або необережного суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом [1, с.256]. З усіх численних ознак, що характеризують особистість злочинця, закон

виділяє такі, котрі свідчать про її здатність нести кримінальну відповідальність. Згідно із ст.18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Вчинення суспільно небезпечного діяння особою, яка не досягла на час вчинення злочину визначеного законом віку, свідчить про